

Дмитрий ПОП

НАЧАЛО ХРИСТИЯНІЗАЦІЇ ПОДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ И МІСІОНЕРЫ-УГРОРУСИНЫ В КИЄВСЬКЇВ РУСИ

Начало християнізації Подкарпатської Руси давно інтересує не лем русинських учених, но и учених многих других держав, як словянських, так и несловянських. Зато и не чунно, ош написано на сию тему уже немало научных робѹт. По вшитких основных проблемах авторы уцілові сходяться у своих выводах, айбо суть межи нима невеликі незгоды у визначеню начала християнізації края и путѹв, по яких християнство ишло в русинський край. Проблема тут не лем у тѹм, ош бисіда иде за далекий и доста довгий період часу. Складность за-ключаться и в тѹм, ош изслїдователї мавуть дуже мало источникѹв, в першѹм шорї писемных, котрі гонни бы розкрити епохальное явленїє в розвитку словянського населеня Подкарпатської Руси епохи раного середньовічя. Бо історичні событія, котрі ся ставали в сусїдньх регіонах и мали одзвук и на Подкарпатськѹв Руси, гонни лем косвенно пудтверждати выводы изслїдовательѹв. Зато нїє нич чунного в тѹм, ош єдні изслїдователї утврждавуть, ош «...християнство (Слово Божєє) в історичнѹв Подкарпатськѹв Руси началось проповідовати ищи з апостольських часѹв. Сюда доходила поголоска и за сятого апостола Андрїя Первозваного, котра ишла из Придніпровья, и за сятого Павла, котра ишла из Іллірії»¹. По другѹв версії, «...утвержденїє християнства в Мадярщинї приписуєся латиньським владыкам Пілігрїму Пассавському и Адальберту (Войтеху) Празькому, но грецькі писателї Скилиця, Кедрїн и Зонара утврждавуть, ош християнство поширьовалося в Дакїїи (область сиридной Тисы и типирѹшньої Румунїї) и Паннонїїи (придунайская часть Мадярщины) из Візантїїи ищи задѹвго до появи мадарѹв в Тисо-Дунайськѹв низинї»². Кїдь раховати, ош Дакїя и Паннонїя – сусїды історичної Подкарпатської Руси, то природно предположити, ош християнство тым часом доходило и до русинського краю. Говорить на сию тему и професор М. Болдичар³. Окрем того, суть історичні данї и про то, ош владыка дакѹв - сусїдѹв русинѹв Феofil бив делегатом уже 1-го Вселенського Собору (325 р.) в Нікеїи, а сятый Микита об-ратив жительѹв Дакїї в християнство и учредив двї єпископства, єдно из

котрых – «Argensem et Mikloviensem» было учреждено діла руських⁴. Про то, ош словянське населення Подкарпатя єдним из першых из словянських народів Центральної и Восточної Європы познакомилось из християнством, говорить и преданіє про Преподобного Иоана, происхождение котрого – из білых хорватів – предків карпатських русинів – в преданії пудчеркуєся двічі. Чиський изслідователь Франтішек Тіхи на основі документа, датованого 1032 р., пише в статі «Перший проблеск християнства в Чихії»: «Сятый Иоан прийшов до нас, як указує його типічне імня, из руського Востока... Сесе было ищи в період, коли в Чихії княжив Боржівой. Иоан же говорить, ош у свдйів пещері жиє 42 роки. Иоан родився коло 820 року и прийшдв до нас не пўзніше 840 року... Иоан прийшдв не як пустынник, ай як місіонер, як пропагандіст християнства...»⁵. Айбо говорити за якусь активну місіонерську діяльність Иоана в Чихії не дуже и мож, бо як указує чиська хроніка Даліміла, написана в період 1282-1314 рр., чиський князь Боржівой, на час правління котрого падеся, як говорить Франтішек Тіхи, ги бы місіонерська діяльність Иоана, вадь не знав за нього, вадь просто хотів, обы го покрестив легітимный духовник высшого сану. Князь Боржівой задумов прилучитися до християнства через крещеніє, айбо крещенія діла себе вўн просив не од сятого Иоана, ай од моравського князя Сятополка и од архієпископа моравського Методія⁶. Дуже красно з точки зору русинів говорить за сесе событіє у свойів літописи чиський хроніст Даліміл. Літописець писов свою хроніку в 1284-1314 рр.

Вўн каже:

...a jakž brzo by po stole,
proší křsta ot Svatopluka,
krále moravského
a ot Metudie, arcibiskupa
velehradského.

**Ten arcibiskup Rusin bieše
mši slovensky slúžieše.**
Ten u Velehradě křti Čecha prvního,
Bořivoje kněze českého...

Перевод: ...и начим лем воссўв на престол,
просить крещенія од Сятополка,
короля моравського
и од Мефодія, архівладыки
вышеградського.

**Тот архівладыка Русином будучи,
Службу Божу по-славянски служить.
Тот в Вышеграді крестить чеха першого,
Боржівоя князя чиського...»**

Треба ся признати, ош серйозні учині давно вже доказали, ош сяті братя русинами ни были, як, межи иншым, и болгарами, бо были они греки, котрі дубрі знали словянський язык, айбо тот факт, ош чиський хроніст Даліміл, описувучи важное діла чехів событіє IX в., хоснує слово «русин», є доказом того, ош у часы Великої Моравії за русинів у Європі уже знали.

Начим лем місіонеры прийшли на Моравію, они нараз покрестили князя Моймира и його дружину и надале майже 25 років (з невеликими павзами) проповідували християнство в Центральнѣм Європі. Но не в самѣм Моравії, як ядрі державы, и не межи мораванами, а в крайинных областях державы Моймировичѣм, бо самі моравани уже до місії сятых братѣм познакомилися из християнським ученієм через місіонерѣм «из Влах», «из Грек» и «из Немец». Моравія уже в началі IX в. была християнізована, тут уже была и церковна організація. Правда, она не была независимѣм. Но не позеравучи на сесе, в каждѣм великѣм поселенію Моравії была циркѣм, а даколи и дві. Иншак тото было на периферії. Именно периферія нуждалася в поширенію християнських ідей. А русинський край уже в началі IX в. был периферійѣм Великої Моравії. Именно в IX в. подкарпатські русины и познакомилися из християнським ученієм (на сто років скорше од киевських князѣм!). Не мож твердо казати, ош русинѣм познакомили з християнством именно сяті братя, хотя Методій довгий час перебував у Паннонії, што не так уже й далеко од русинського краю. Скорше за вшитко, познакомили русинѣм з християнськими ідеями ученики сятых братѣм. Доказом сього годен служити не лем тот факт, ош наука не знає пѣзнішого за IX вік періоду християнізації русинѣм, но и фактологічний матеріал, найденый при археологічных розкопках недалеко од восточнословацького вариша Міхаловце (30 км од Ужгорода) в 1977 р. Архелогами были розкопані стіны стародавньої ротонды (церкви) и найдена камінна плита з епітафійѣм (надгробным словом), написанѣм словянськими буквами. Найдені матеріали гонни служити доказом того, ош християнство у русинѣм має давньое коріня, и што завершальний його етап припадать на час місіонерської діяльности сятых братѣм Константина (Кирила) и Методія, т.е. на конец IX в. Чому ідеї християнства завладіли словянськими язычниками за доста куртый, з історичної точки зору, час? Безусловно, праведность, высокі моральні цінности, котрі проповідує християнськое ученіє, мали и

мавуть величезну притяжну силу. Кідь порівняти християнство з язичеством, то сесе было завершеноє, величезної сили и ясности ученіє, Велика Філософія. Зато ние нич чунного в тѹм, ош оно доста легко овладівало умами цілых народѹв, дійствовало на їх моральное житя дуже благотворно. Майпершым и непремінным результатом принятия християнства є зміна моралі чоловіка, зміна його удношеня до себе и до довоколишнього світу. Моральна часть християнського ученія натѹлко силна и очевидна, што многі люди, даколи и дуже далекі од Церкви, именно у переміні моральных цінности и видять задачу християнина. Християнство свѣйдѹв проповідѹв принесло русинам духовні цінности, котрі радикально отличалися од тых, што проповідовало язичество. Житя, яким жили предки русинѹв, мож назвати доправды неморальным. Айбо таким неморальным житѹм жили и другі язичники. И сам киевський літописець Нестор, говорячи за воєнні походы киевських князьѹв-язичникѹв, из страхом говорить за тоті звірства, што их чинили княжеські дружинники над мирными жителями в епоху язичества (напримір, поход Олега на Константинополь, и походы и Олги, и Ігора лем дань збирати – усі они сопровождалися погромами, раблованьом, убийствами и насильствами). Убийства, розпущенѹсть и насильство сопровождали язичника усяды. Згадайме хоть лем восточнословянських князьѹв, сятых Бориса и Гліба, чия смерть была не добровольным мученичеством во имня мира в обществі, а результатом борьбы за владу. И думалось, ош ние такої силы на світі, котра гонна удвести язичника уд гріха, удвести го уд страшної зарвы, на краю котрої вѹн стояв. Но появилася Циркѹвь Христова, котра взяла на ся отвѣтственну місію – указати людям Путь до Истины, путь искупленія гріхѹв, Циркѹвь, за котру Создатіль її Исус Христос пувѹв так: «...и врата ада да не одолеют ея». Природно, говорячи про благотворный вплив християнства на моральное житя народа, мы не говориме за вшитко общество уцілові, но и не погрішимо протѹв истины, кідь укажеме на примірі киевського князя Владимира, на кѹлко благотворно вплинуло на мораль жителейѹв Киевської Руси християнство. Из исторії ся знає, ош князь Владимир був безжалосным и грубым деспотом (забив и свого брата), вѹх распутное житя айбо потому, як ся покрестив, вѹн став истинным християнином и вже до кѹнца свого житя придіржововся евангельської заповіді «люби ближнього, як самого себе».

Християнізація начиналася, як правило, з вирьхньых шорѹв общества, з близької до князя чияди. Християнські ідеї приймалися панами з виду легко, без проблем, што не мож пувісти за просту чиядь, неграмотный и забитый народ, котрый, як правило, дуже чажко удвукать уд обачайѹв своих предкѹв. Циркѹвь мусіла даже розробити своєобразный кодекс кары за нарушеня норм християнської моралі.

Сися кара в разных христїанських Цирьквах была не єднака. Напримір, в «Пространнѹм житїи Кирила» сѹть острї выпади протѹв нїмицьких христїанських мїсіонерѹв в Моравїи за їх примиренчеськое удношеня до язычеських віровань и обрядѹв. Як говорить ся в «Житїи», они мораванам «не браняхоу же жерѣтв творити по перьвому обычаю, ни женитв бещисленых творити»⁷. Гонно быти, ош єдна из причин разногласїй межи візантїйськими мїсіонерами и нїмицькими духовными лицами была в тѹм, ош кара, што ся опредїляла каролїнськѹв (нїмицькѹв) цирькѹвльѹв за нарушеня норм христїанської моралї, была намного слабша, ги кара за такі же прогрішности в візантїйськѹм цирькѹвнѹм правї. Напримір, по «Мерзебурзькѹм пенитенціарїю» IX в. («poenitentiarius» – «покаянный» – лат.), переведеному на словянський язык у Великѹв Моравїи, прелюбодїяніє каралося 4-рґчным постом⁸. А по канону Анкїрського Собора за такий же проступок опредїлявся 17-ручный пѹст⁹. Мы видиме, ош на зорї христїанїзацїї было ищи немало своеобразїй у розумїню христїанської віри и прогрішности, но головное, што ся состояло уже тым часом – признанїє Иисуса Христа Господом, готовность ити на пожертвы, лем обы претворити в житя Його заповїди, смиренное послушанїє Церкви и признанїє її ролї як духовного пастыря, и признанїє її непреходящѹй ролї в ділі Спасенїя.

Скоро князю Сятополку ўпала возмога розширити Велику Моравїю и на юго-восток. Тым часом восточнофранкський цїсарь Арнулф, як и його попередники, лакомився на зимлі Сятополка, діла чого и заключив союз з болгарями, влада котрых поширьовалася аж до Марамороша – южної части Подкарпатя. Коли у 882 р. болгары увырвалися у Велику Моравїю, вѹсько Сятополка не лем угнало їх из земель моравських, но й пѹшло дале и завладїло зимлями межи Дунаєм и Тисѹв и заняло лївобережну часть сириднього Потися, де проходилв важный «солянный путь», який ишѹв по Тисї и пѹздѹвж Тисы и по якому возилася сѹль из Марамороша в центральні области Мадярщины. Сисї зимлі Константин Багрянородный назвов «некрещена Велика Моравїя». Майжѹ ош тото были зимлі, котрі нащавив у 882-884 рр. архївладыка Методїй, де вѹн стрїчався из дружинѹв єдного из вождѹв племен угрѹв, и уткїль на територїю Болгарїи уже по смерти Методїя у 885 р. попали поєднїйго ученики¹⁰.

Таким образом, приведенїє доказы и зробленїє выводы указувуть на то, ош **христїанїзацїя Подкарпатя ишла из запада и юга** дякувучи мїсіонерськѹв дїятельности сятых братѹв - Константина (Кирила) и Методїя у Великѹв Моравїи, естафету котрых у сѹм богоугоднѹм ділі достойно продовжили їх многочиселнї ученики – Ангелар, Горазд, Климент, Наум, Климент Охридський, Константин Преславський и т.д. Сисї событїя удносяться до IX в., т.є. русины познакомилися з

віроученієм Ісуса Христа на ціле століття скорше, ги жителі Київської Руси. Бўлше того, поедні изслїдователі історії православія, такі, як руський історик, академік Петербурзької АН Є.Є. Голубинський, И. Огієнко и др. доказувуть, ош **подкарпатські русини, принявши християнство греко-восточного обряда, понесли го дале на восток, в Києвську Русь**. Є.Є. Голубинський припущать, ош київський князь Владимир Великий діла поширення християнства греко-восточного обряда в Києвську Русь годен був запросити місіонерів из Угорської Руси (Подкарпатя), котрі «были малярські вадь угорські руські, што жили и дотипир ищи живуть на другім боці Карпат в сіверо-восточнўв Малярщині и котрі были обрашині в православное християнство на цілий вік скорше уд нас» (маляри называвуть русинів и «magyar oroszok – малярські руські», и «guszinok - русини», а москївські учині называли русинів «угророссы», авадь «карпатороссы»)¹¹.

В X в., як уже удмічалося выше, київські князі почали позерати на запад и установили контакти з двома словянськими християнськими державами – Польшов и Чихійов. Напрошуєся вопрос: чому князь Владимир, котрый задумов християнізовати Києвську Русь, запросив християнських місіонерів не из западных словянських держав, а групу сященників из Угорської Руси (Подкарпатя)? Запрошені были Моисей Угрин и два його братя – Єфрем и Георгій. Они были запрошені до Києва князьом Владимиром обы проповідовати християнство и укріплювати Цирьков Христову, бо християнство межи подкарпатськими русинами на тот час уже пустило глибоке коріня, а в Києвську Русь ученіє Христа лем начинало овладівати умами русичів. Сесе событіє є доказом двох історичных фактів: 1) подкарпатські русини познакомилися з християнством намного скорше, ги київські князі; 2) в IX-X вв. у словян была дуже близька языкова общность, айбо київського князя бўлше манив менталітет подкарпатських русинів, ги западных словян, вўн и запросив в качестві проповідників християнства межи київськими русичами Моисея Угрина и його братів Єфрема и Георгія из Угорської Руси (Подкарпатя). Удсіль и назва братів – Угрины. Братя Угрины прийшли в Києвську Русь в началі XI в. Княжеська майближа чилиадь и його дружина майже ош и были тым середовищем, де братя гонни были проповідовати християнство. Гонно быти, ош Угрины были дружинниками ростовського князя Бориса, сына князя Владимира I, бо, як каже Нестор-літописець в «Повусти временных лет», єдного из слуг сятаго князя Бориса звали Георгій, «а родом отрок сей був “Угрин“, і його сильно любив Борис, навіть возложив був на нього гривну велику золоту»¹². У час трагічных событіїв 1015 р. на ріці Альті, коли князь Борис був забитий сторонниками Сятополка I, загиб и єден из братів Угринів – Георгій. За сесе Нестор-літописець говорить в «Повести вре-

менних лет» так: «І слугу його (Георгія), що (князя прикрив), упавши на нього, пронизали (разом) із ним. Був же цей улюбленцем Бориса»¹³. (Уєдно з князьом Борисом був забитий і його брат, муромський князь Гліб; пѳзніше руська Цирькѳв обох князьѳв канонізовала, т.є. уголосила сятима). Єфрем, коли ся дѳзнов про смирть брата Георгія (найшѳв на місті крвавых событій його удрізану голову, видко, таким образом враг завладѳв золотѳв гривнѳв Георгія), удыйшѳв на ріку Тверцю (нынї район вариша Торжка у Тверськѳв обл., Росія), де до 1038 р. справив манастирь на чисть сятых князьѳв Бориса и Гліба. Умер Єфрем в глибокѳв старости. Його мощї обретенї нетлінныма в 1572 р. и поныні почивавуть в основанѳв ним обителї¹⁴.

Моисей Угрин є майдавнішым знамым карпаторусинським діятельом духовного и книжного просвітительства. Житіє його описано и храниться в Києвськѳм Патерику XIV в. Споминаться Моисей Угрин и у Пролозі Мукачевського Літопису. Выходець из Угорської (Подкарпатської) Руси, етнічний русин, вѳн був дружинником, служив, согласно Лаврентієвськѳму Літопису, у києвського князя Бориса (992-1016 гг.). Потому, як князя Бориса забили, Моисей хоть ся и вернув до Києва, айбо його житейський путь оказався дуже складным. Вѳн був духовником сестры Ярослава Мудрого Передславы. В 1018 р., потому, як поляки захватили Києв, Моисей був плінений рийтарями пѳльського короля Болеслава Храброго. Літописець Нестор, ги бы оправдувчи Ярослава, пише, ош Ярослав не встиг приладитися до битвы з поляками, зато Болеслав легко го побідив. А Ярослав спрятався в Новгороді. Болеслав Храбрый захватив много добра в Києві, но тут ние нич чунного, раблованя было складовѳв частѳв каждого подобного похода, бо лем награбленим князі вадѳ королі гонни были розплатитися из своим вѳськом. Окрем того, в Києві Болеслав зробив свѳйѳв наложницѳв сестру Ярослава Мудрого Передславу. А лишавучи Києв, пѳльський кѳрѳль захватив из сѳбѳв и другу сестру Ярослава Мудрого, Премиславу. Окрем них, Болеслав захватив ищи 5 сестер Ярослава, його першу жону и його мачоху, сему жону Владимира Аделію. В Літопису говорится, ош в пѳльський плін попав и знамый києвський церковный діятель Моисей Угрин, духовник Передславы. Точно не знати, як дѳвго пробыв Моисей Угрин у Пѳльщи, но суть косвенні доказы, ош именно будучи в пліну, вѳн був пострыжений в иночество єдным афінським ієромонахом, котрый иппен тым часом вандровов по Цетральнѳв Європі. Поляки тым часом ищи лем починали знакомитися з христїянством, зато Моисей Угрин був тут бѳльше христїянський проповідник, ги плінный. Потому, як Моисей вернувся из Пѳльщи до Києва, вѳн подвизався в Києво-Печерськѳв лаврі (быв монахом) ищи цѳлых 10 рѳкѳв. Преставився коло 1043 р., був похоронений в Ближних Пещерах. Канонізований

православнѡв циркѡвльѡв (уголошенный сятым)¹⁵. А сятый Антоній Печерський, котрый був єдним из основательѡв Києво-Печерського монастиря, преставився в 1073 р. Удсіль слїдує, ош преподобный Моисей Угрин, етнічний русин, був першым преподобным (сятым из монахѡв) Києвських пещер, де и поныні почивавуть його нетлінні моші. В 1996 р. часть нетлінных мощѡв преподобного Моисея Угрина по ходатайству архїєпископа Мукачевської єпархїї Євфїмїя была перенесена на історичну Отчизну сятого, на Подкарпатську Русь, из котрої Моисей и його братя Єфрем и Георгїй совершили исход в началї XI в. Рака з частьѡв мощѡв преподобного Моисея Угрина поміщена в церкви Сято-Миколаєвського Мукачевського монастиря¹⁶. По преданїю, она має чудодїйственну силу.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. *Игумен Гавриил (Кризина)*. Православная Церковь в Закарпатье (XX век). Киев, 1999. С. 6.
2. *Шкирпан Н.* Записки из истории Подкарпатской Руси. Мукачево, 1924. С. 17.
3. *Болдижар М.М.* Краю мій рідний. Ужгород, 1998. С. 155.
4. *Шкирпан Н.* Записки из истории Подкарпатской Руси. С. 10.
5. *Пап С.* Початки християнства на Закарпатті. С. 52.
6. *Бескид Н.А.* Карпаторусская древность. Ужгород, 1928. С. 106.
7. *Magnae Moraviae fontes historici*, I-V, Brno: ČSAV, 1966-1977. d. II. S. 103.
8. Там же. С. 140.
9. Там же. С. 337.
10. *Раткош П.* Великая Моравия и ее историческое и культурное значение. М.; Наука, 1985. С. 85.
11. *Голубинский Е.* История Русской церкви. М., 1901. Т. I. С. 167.
12. Літопис Руський. За Іпатським списком переклав Леонід Махновець. К.: Дніпро, 1990. С. 77.
13. Там же.
14. *Игумен Гавриил (Кризина)*. Православная Церковь в Закарпатье (XX век). С. 14.
15. Літопис Руський. С. 48-49; 83; 590.
16. *Поп Д.И.* История Мукачевского монастыря. Ужгород, 2002. С. 35.